

**GRENSENE FOR INNGRIPEN ETTER
DYREVERNLOVEN § 5A**

- Hva er unødig lidelse med hensyn til tilsyn og stell?

Kandidatnummer: 637

Leveringsfrist: 25.04.2008

Til sammen 13788 ord

25.04.2008

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDING</u>	<u>2</u>
1.1	Presentasjon av problemstilling	2
1.2	Metode	3
1.3	Videre fremstilling	4
<u>2</u>	<u>BESTEMMELSENS BAKGRUNN</u>	<u>4</u>
2.1	Historie	4
2.2	Forholdet til dvl § 2	9
<u>3</u>	<u>3. GJELDENDE RETT – DYREVERNLOVEN § 5A</u>	<u>10</u>
3.1	Introduksjon	10
3.2	Hvem retter bestemmelsen seg mot?	11
3.3	Hvilke dyr er beskyttet	13
3.4	Hvilke handlinger rammes?	15
3.4.1	”Nok og godt nok før og vann”	15
3.4.2	Ikke ”forsvarlig tilsyn og stell”?	23
3.4.3	”bindegreie og stengsel” til skade eller ulempe for dyr i ”utrensmål”	30
3.4.4	Ikke ”høveleg behandling” av syke eller skadde dyr og ikke avliving når det trengst	35
3.4.5	Når må beitende dyr hentes hjem?	39
<u>4</u>	<u>SKYLDKRAV</u>	<u>41</u>
<u>5</u>	<u>TILSYNSMYNDIGHET</u>	<u>42</u>

<u>6</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>44</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>46</u>

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

Utgangspunktet for oppgaven er bestemmelsen i dyrevernloven av 20 desember 1974 nr. 73 (dvl) § 5a som stiller krav til tilsyn og stell av dyr.

Valget av tilsyn og stell som tema falt naturlig da det er en av dyrevernlovens regler det registreres flest brudd på. Noe er dokumentert i rettspraksis og i tilsynsorganenes journaler, men det er grunn til å tro at det i tillegg er store mørketall.

Kravene til tilsyn og stell retter seg mot alle dyr som holdes i fangenskap. En del av stoffet vil derfor gjelde generelt, men der hvor det vil være nødvendig å avgrense omfanget, velger jeg å konsentrere meg om produksjonsdyr. Med det mener jeg dyr i næring som tradisjonelle landbruksdyr og tamrein. Årsaken til at jeg velger ut denne gruppen er at de ekstra sårbare i vår industrialiserte verden. I store besetninger med fokus på effektivitet og økonomi kommer dyrenes velferd lett i klem. Det blir lett en interessemotsetning mellom produksjon og dyrevern. Det er også de røster som stiller spørsmål ved om det overhodet er mulig å følge opp hvert dyr slik man plikter etter dyrevernloven i en stor besetning. Dette spørsmålet vil berøres senere i oppgaven.

En ny dyrevelferdslov er ute på høring i disse dager. Enkelte aktører innen dyrevernbevegelsen er imidlertid skuffet over ambisjonsnivået. Særlig over at dyr fortsatt har juridisk status som ting med det resultat at de ikke har noen individuelle rettigheter. Dyrevernorganisasjoner fremholder at dette er skuffende med tanke på at man i EU for

lengst (1988) har oppjustert dyrene til ”sansende vesener”(”sentient beings”)¹. I andre land har begrepet ”animal rights..” fått gehør og kommet til uttrykk i lovverket . Her i landet har ikke dyr opparbeidet seg rettigheter på den samme måten. Det vil heller ikke skje med det første slik forslaget til ny lovgivning ser ut nå.

1.2 Metode

I denne avhandlingen vil jeg benytte meg av tradisjonell juridisk metode. Kildegrunnlaget er dominert av dyrevernloven med forarbeider, rettspraksis, forskrifter, juridisk litteratur og forvaltningspraksis knyttet til dyrevernloven.

I tillegg er det noe internasjonal rett på området. Dyrevelferd er blant annet en del av EØS – avtalen og i Europarådet har Norge ratifisert fem konvensjoner² som angår dyrevern. Jeg vil imidlertid ikke gå nærmere inn på disse kildene da det norske regelverket presumeres i tråd med dem.

De fleste avgjørelser i dyrevern fattes i praksis av politi, Mattilsynet og dyrevernsnemndene som det skal redegjøres for nærmere senere. De vedtak som fattes her er ikke publisert og vanskelig tilgjengelig. Disse vil derfor ikke være med i kildegrunnlaget i oppgaven.

Bestemmelser om stell og tilsyn har tidligere hatt en andre plasseringer som jeg skal komme tilbake til. Endringene har i all hovedsak vært av lovteknisk karakter. Alle

---

¹ Jf Protocol on Animal Welfare, tillegg til The Treaty of Amsterdam 2/10 - 1997

² Europeisk konvensjon om beskyttelse av dyr under internasjonal transport 13.12.1968 , Europeisk konvensjon om beskyttelse av dyr som holdes for landbruksformål (produksjonsdyr) 10.03.1976, Europeisk konvensjon om beskyttelse av slaktedyr 10.05.1979, Europeisk konvensjon om beskyttelse av virveldyr som brukes til eksperimenter og andre vitenskapelige formål 13.05.1985, Europeisk konvensjon om beskyttelse av kjæledyr 13.11.1987

forarbeider som hører til disse vil derfor brukes. Jeg vil altså benytte meg av forarbeidene til tidligere dvl § 5, § 5 tredje ledd og bestemmelsen slik den er plassert i dag i § 5 a.

1.3 Videre fremstilling

En redegjørelse av kravene til ”tilsyn og stell”, slik det følger av dyrevernloven § 5a, blir først og fremst en drøftelse av denne bestemmelsen. Samtidig er dvl § 2 også relevant for tolkningen av regelen. Innledningsvis vil derfor forholdet til dvl § 2 kort belyses for å forklare lovens system.

Dyrevernloven § 5a vil gjennomgås punkt for punkt, men innledningsvis vil jeg gjennomgå hvilke personer og dyr den retter seg mot. Til slutt vil skyldkrav og tilsynsmyndighet kort berøres før det i kapittel seks gis en avslutning og oppsummering.

2 Bestemmelsens bakgrunn

2.1 Historie

Dyr har hatt en sentral plass i menneskenes historie, men vernet av dyrene har vært varierende. Forskjellige oppfatninger av dyrs verdi og rolle har farget dyrs rettsstilling og menneskers fremferd overfor dyrene. Dyrene har forskjellige roller og funksjoner og har hatt det gjennom tiden. De har vært alt fra rene byttedyr til hellige vesener. Disse forskjellige rollene vil også nødvendigvis påvirke synet på dyrene. Man ser tydelig i dag hvor forskjellig man ser på henholdsvis kjæle- og nyttedyr. Å spise storfe er allment akseptert, men få ville fortære undulaten sin.

Ellers har rent religiøse og etiske/kulturelle faktorer også spilt inn og farget lovgivningen. Filosofien har også påvirket vårt syn på dyr. På 1600 – tallet hevdet René Descartes at dyr var for maskiner å regne. De hadde ikke sjel og var ikke i stand til å føle. I dag er en av de mest kjente og nåtidige filosofer på området av en ganske annen oppfatning. Australske Peter Singer tar på det sterkeste avstand fra bruk av forsøksdyr og fremferden overfor produksjonsdyr i sin bok *Animal Liberation* fra 1975 (her sitert fra en norsk oversettelse fra 2002). Han er ikke prinsipielt i mot husdyrhold, men finner det problematisk at dyr påføres lidelser som ikke står i forhold til de små fordelene dette gir menneskene. Han trekker også paralleller mellom kamp for undertrykte menneskers rettigheter og dyrenes;

”Det finnes åpenbare forskjeller mellom mennesker og andre dyr, og disse forskjellene må gi opphav til visse forskjeller i rettighetene til hver av dem. Det å innse dette åpenbare faktum, er imidlertid ikke til hinder for å utvide det grunnleggende prinsippet om likestilling til å gjelde ikke - menneskelige dyr.”³

Dagens virkelighet er preget av at særlig produksjonsdyrene lever livet fjernt fra dem som ender opp med produktene. De fleste konsumentene bor i byer eller tettbygde strøk og har lite faktakunnskap om prosessene. De vurderer ofte dyrevern med estetiske og følelsesmessig synspunkt. Noe lignende kan kanskje sies å ha skjedd hos bøndene. Tendensen til større besetninger, kortere levetid hos dyrene og mer mekanisert stell kan ha gjort røkter lettere fremmedgjort i forhold til det enkelte produksjonsdyr. Eller som påpekt av Cecilie M. Mejdell i boken ”Dyreetikk”;

”De nye driftsformene med et større dyretall, kortere levetid for det enkelte dyr og mindre arbeidsintensivt stell, reduserte kontakten mellom dyr og røkter. Man kan si at grunnlaget for empati ble redusert med stordriften. I den industrialiserte husdyrproduksjonen, med høy

---

³ Singer 2002, s. 2

dyretetthet og stimulifattige omgivelser, fikk heller ikke dyra vist sine egenskaper og ferdigheter på samme måte som før. Noe av respekten for dyra forsvant.”⁴

Selv om tanker om vern av dyr har eksistert i lang tid fikk Norge sin egen dyrevernlov først i 1935; lov om dyrevern av 7.juni 1935 nr.13. Inntil da hadde man kun bestemmelser i straffeloven om dyreplageri og en egen lov om avliving av husdyr og tamrein; lov av 21 juni 1929 nr 7 om avliving av husdyr og tamrein. Bestemmelsene om mishandling var imidlertid av svært begrenset omfang og gjaldt inntil 1920 kun grovere tilfeller. 1935 – loven kom til etter press fra flere hold, men særlig på grunnlag av en generell endring i synet på dyr – mange land hadde allerede fått egne dyrevernlover.⁵

Dyrevernloven av 1935 var i funksjon i ca 40 år. I 1960 begynte Dyrevernlovutvalget utarbeidelse av ny dyrevernlov. Den nye loven, lov om dyrevern av 20. desember 1974 nr.73, trådte i kraft i 1977. Bakgrunnen for dette var den stadige moderniseringen og industrialiseringen av landbruket og erkjennelsen av at den gamle loven generelt ikke ga dyrene tilstrekkelig vern;

”Det har synt seg at lov om dyrevern av 7. juni 1935 ... i praksis ikkje har gjeve dyra det vernet som tanken med lova var. Mange straffesaker som har vore reist om stygg framferd mot dyr, har enda med frifinning, endå om ein har hatt med utruleg stygg framferd mot dyr å gjera. Slike domar gjer sitt til å undergrava respekten for dyrevernlova og prinsippa som lova byggjer på.”⁶

De store endringene og kravene til effektivitet i landbruket gikk ofte på bekostning av dyrenes behov.

---

⁴ Mejdell i Føllesdal 2000, s. 189

⁵ Frøslie 1997, s. 13

⁶ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 3

”Sidan lova vart vedteken har m.a. husdyrbruket utvikla seg i ei lei som lovgjevarane snau kunne tenkja seg. Rasjonaliseringskrav har såleis ført til driftsformer som sett frå dyrevernsynspunktleigg urimelege band på dei naturlege livsfunksjonane åt dyra. I så måte kan det peikast på ”fabrikkproduksjon” av egg og kyllingar (broilarar), og av gris.”⁷

I forhold til loven fra 1935 var det nytt i 1974 – loven at man i hovedbestemmelsen, § 2, om behandlingen av dyr hadde tatt inn at man også skulle ta hensyn til dyrenes instinkter og naturlige behov/”trong”. Dette innebar en kraftig skjerpelse av kravet fra 1935 – loven.

Loven slik den er i dag bærer preg av 60-tallets tenkemåte om dyrestell. Siden har det kommet et enda større fokus på dyrs livsvilkår. Opinionen går stadig mer i retning av at dyr skal ivaretas på en etisk akseptabel måte. Det snakkes mer om at dyr har rettigheter og gjøres mye arbeid blant interesseorganisasjonene. Disse har også blitt flere, mer innflytelsesrike og med internasjonale forgreninger.

Det generelle behov for regler om dyrevern skyldes menneskers inngripen i dyras liv. Det være seg hvor dyr holdes for produksjon av nyttevarer, atspredelse eller dyreforsøk. Til grunn for en egen lov om dyrevern ligger et ønske om et felles nivå for dyrevelferd når de er innenfor vår sfære. Variasjoner i nivå reflekterer blant annet kolliderende hensyn. Det ligger i navnet at noe av formålet med loven er vern av dyr, men loven har ingen formålsparagraf. I reglene er det også rom for adferd mot dyr som ikke nødvendigvis er fritt for lidelse. Dette er et utslag av en avveining av de motstridende hensyn. Det kanskje mest illustrerende eksempel her er smertevoldende dyreforsøk. Man setter her hensynet til medisinsk forskning til fordel for menneskene foran det enkelte forsøksdyr sin lidelse. Et annet eksempel er pelsdyrindustrien som operer på tvers av disse streifdyrenes behov. Her er det tilsynelatende det samfunnsøkonomiske hensynet som veier tyngst. Om dette har Arne Frøslie uttalt seg i boken ”Dyreetikk”;

---

⁷ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 3

”Jeg synes det er enda vanskeligere å akseptere pelsdyrhold ut fra begrepet unødig lidelse. For det første er pelsdyrene blant de arter som er minst tilpasset en tilværelse i fangenskap. Samtidig kan en stille spørsmål om det er nødvendig å produsere pelsverk i vår tid, hvor vi har kunstpels som gir nær like god varmeisolasjon. En kan da spørre om det er etisk forsvarlig å holde pelsdyr for å produsere skinn til moteindustrien. På den annen side gir pelsdyroppdrett et nødvendig næringsgrunnlag ute i distriktene for mange som ellers ville hatt vanskeligheter med å skaffe seg inntektsgivende arbeid på sitt bosted.”⁸

Oppfatninger av god dyrevelferd er mange. Det er mange dyrearter med forskjellige behov. En rimelig felles oppfatning er imidlertid at dyrene har det bedre jo mer de lever i tråd med artens behov. Dyrenes intelligens eller nærhet til menneske er ikke lenger avgjørende for deres verdi. Som det sies i dyrevernkretser er ikke spørsmålet om dyrene kan tenke, men om de kan lide⁹. Ganske vanlig som en slags minstestandard for god dyrevelferd er ”de fem friheter.”¹⁰

Frihet fra sult, tørst og feilernæring

Frihet fra unormal kulde og varme

Frihet fra redsel og stress

Frihet fra skader og sykdom

Frihet til å utføre normal atferd

Tema for denne oppgaven er dyrevernloven § 5a . Den kom inn ved lovendring i lov nr. 6/2001. Da erstattet den tidligere tredje ledd i § 5 Avl, tilsyn og stell. Bestemmelsen het aller først § 5. Ordlyden har kun endret seg så vidt og innholdet er mer eller mindre det samme. Siktemålet med bestemmelsen har hele tiden vært å sikre dyrene tilstrekkelig tilsyn og stell.

---

⁸ Frøslie i Føllesdal 2000, s. 52

⁹ Opprinnelig uttalt av filosofen Jeremy Bentham

¹⁰ Jfr den Britiske Brambell-kommisjonen (“Report of the technical committee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems.”) 1965 s. 9

2.2 Forholdet til dvl § 2

Faneparagrafen i dyrevernloven er § 2. Den lyder slik;.

” Det skal farast vel med dyr og takast omsyn til instinkt og naturleg trong hjå dyret så det ikkje kjem i fåre for å lida i utrensmål.”

Den er generell og omfatter all omgang med dyr¹¹. Loven har også enkelte spesialbestemmelser (§§ 4 – 10) som gir handlingspåbud eller forbud som overlapper § 2 på sine virkeområder. Lovens system er at disse må ses i lys av § 2. De gir spesifiseringer av hva som skal til for at dyrene er tatt ”omsyn til” i forhold til deres instinkt og naturlige behov. Dette gjelder da altså også § 5 a.

”Dyrevernloven er en vanskelig lov, vanskelig fordi den har så mange bestemmelser som krever skjønnsmessige vurderinger.”¹², skriver Arne Frøslie i innledningen til sin kommentar av dyrevernloven. Det er ikke gitt noen klar definisjon av ”utrensmålet” i § 2. På denne måten er loven en fullmaktslov. Hvor grensen går blir i det konkrete tilfelle avgjort av forvaltningens skjønn og domstolene. Det som imidlertid fremgår er at det kun er den unødige lidelse som er forbudt. Det gis altså rom for legal/rettmessig lidelse dersom den kan legitimeres som ”nødvendig”. Forskriftene gir ellers en del utfylling mht hvordan skjønnnet skal forstås. En vurdering etter § 5 a om hvorvidt dyret får ”forsvarleg tilsyn og stell” vil også være en vurdering av om et dyr utsettes for unødige lidelse, men den vil være skjønnsmessig.

Unødig lidelse vil uansett være et relativt begrep - Arne Frøslie skriver;

---

¹¹ Det fremgår av ordlyden som er helt generell og av Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 29

¹² Frøslie 2003, s. 9

”Grensen mellom rettmessig (nødvendig) og rettsstridig (unødig) lidelse vil endres over tid, i takt med endringene i de alminnelige holdninger til dyr i samfunnet, og med endrede forhold ved hold og stell av dyr... I siste instans er det domstolene som i det enkelte tilfellet må trekke grensene for tolkingen av loven, grenser som altså kan være av både diffus og relativ karakter.”¹³.

En nærmere beskrivelse av forholdet mellom dyrevernloven § 2 og § 5a er beskrevet i en dom fra Borgarting lagmannsrett¹⁴;

”Dyrevernloven § 2 oppstiller plikt til å behandle dyr godt og ta hensyn til instinkt og naturlige behov så de ikke kommer i fare for å lide unødvendig... Bestemmelsen er generelt utformet. Etter lagmannsrettens oppfatning vil overtredelse av særbestemmelsene i dyrevernloven § 5a ofte også innebære overtredelse av § 2.”.

3 Gjeldende rett – dyrevernloven § 5a

3.1 Introduksjon

Dyrevernloven §5 a er hovedbestemmelsen om tilsyn og stell av dyr. Bestemmelsen lyder slik;

”Den som eig eller har i si varetekt husdyr, selskapsdyr eller dyr som er haldne i fangenskap på annan måte, herunder tamrein, eller som har tilsyn med slike dyr for eigar eller innehavar, skal syta for at:

---

¹³ Frøslie i Føllesdal, s. 47

¹⁴ Borgarting lagmannsrett 11/10 - 2007

1. dyret får nok og godt nok fôr og vatn, alt etter trongen hjå det einskilde dyret,
2. dyret får forsvarleg tilsyn og stell, m.a. får stelt klør, hovar eller klauver,
3. bindegreie eller stengsel ikkje skader dyret eller er til ulempe for det i utrengsmål,
4. sjuke eller skadde dyr får høveleg behandling og vert avliva om det trengst,
5. dyr på beite vert henta heim før frost og snøfall er ventande om hausten.”

Regelen gir retningslinjer for dyreholders tilsyn med dyrene, stell og fôring samt behandling ved sykdom. Bestemmelsen gir plikter jf ”skal syta for at...”, og man kan straffes for å bryte disse. Bestemmelsen gir aktivitetsplikter på forskjellige områder av dyreholdet som det skal redegjøres i det følgende. Felles for dem er at de sees på som nødvendige bestanddeler av tilsyn og stell. Det gis imidlertid ingen overordnet, prinsipiell bestemmelse om forebyggende tiltak mot fare, sykdomsspredning eller lignende.

Utfyllende bestemmelser om tilsyn og stell er gitt i en rekke forskrifter om hold av storfe, hest, småfe osv. Forskriftene er gitt med hjemmel i dvl § 30 nr 2. ledd, som gir Landbruksdepartementet tillatelse til å ”gjeva andre føresegner til utfylling av denne lova.”. Forskriftene gir detaljerte regler for hva som er tilfredsstillende tilsyn og stell for de ulike dyreslag. Departementet har selvfølgelig ikke mulighet til å fravike loven, forskriftene er kun utfylling av lovens forholdsvis generelle regler.

3.2 Hvem retter bestemmelsen seg mot?

Det første jeg skal undersøke er hvilke personer bestemmelsen i dyrevernloven § 5a gjelder for. Første setning i bestemmelsen lyder som følger:

”Den som eig eller har i si varetekt husdyr, selskapsdyr eller dyr som er haldne i fangenskap på annan måte, herunder tamrein, eller som har tilsyn med slike dyr for eigar eller innehavar, skal syta for at:”

Det er altså tre grupper som rammes av påbudet; Alle som eier dyr, har dem i sin varetekt/besittelse, eller fører tilsyn med dem på vegne av enten eier eller besitter. Det er med andre ord alle persongrupper som har direkte tilknytning til dyr som bestemmelsen retter seg mot.

Hva som kvalifiserer som eier av dyr må være det samme som eiere av andre formuesgoder. Dyr er legaldefinert som ting og eventuelt eierforhold må vurderes som ved annen eiendom. Et typisk eksempel er en hest man har kjøpt og som man er registrert eier av.

At dyr er i noens varetekt/besittelse viser til en situasjon der besitter og eier er to forskjellige personer. Det plasseres i lovteksten mellom det å eie og det å ha tilsyn med dyr. Slik sett kan det virke som om det henspeiler på noe mer enn bare tilsyn, men allikevel ikke formelt eierskap av dyr. Det gir inntrykk av et større ansvar og mer oppfølging enn bare tilsyn. Det ligger i ordet at den som har noe i sin varetekt skal ta vare på det. Man kan tenke seg eksempler som kenneldrift, hester på trenerstall eller midlertidig oppstalling av et dyr i forbindelse med at dyr er fratatt eier i dyrevernssak. Andre eksempler er typisk en landbruksavløser eller sjåfør for dyretransport. Besitteren kan i sin tur ha andre til å føre tilsyn med dyrene på deres vegne.

I begrepet ”tilsyn” ligger det som over nevnt noe mindre enn varetekt. Man kan tenke seg eksempler som naboer som skal se etter dyr på beite.

Akkurat hvor skillelinjene går mht tilknytning til dyret i de tre kategoriene har imidlertid ingen rettslig konsekvens. Dette er heller ikke problematisert i forarbeidene. Det er uansett nærliggende å tro at den som i det daglige tar seg av dyrene må ta ansvaret. I forslaget til ny dyrevelferdslov, som nettopp har vært ute på høring, kalles tilsvarende aktør bare ”dyreholder”. Hensikten er å plassere plikten hos den som til enhver tid er nærmest til å bære ansvaret. Det som kan trekkes ut av ordlyden er at den omfatter alle med en direkte tilknytning til dyr som er under noen type av kontroll. Det som skaper tvil er de grupper

som ikke klart kan plasseres innenfor en av disse tre kategoriene. En problemstilling i denne forbindelse er organiserte dyrerøkteres stilling hvor det oppstår en arbeidskonflikt. Dette er også aktuelt ved arbeidskonflikt i kraftverk som forsyner dyrehold som er strømvhengig, og ellers teknisk personell man er avhengig av. Hvordan det forholder seg i slike tilfelle kan man få en pekepinn på i høyesterettsdommen inntatt i Rettstidene 1973 side 1268. I denne dommen brøt et militærfly ved et uhell en kraftledning. Dette førte blant annet til at en elektrisk pumpe ved et anlegg for regnbueørret ble satt ut av drift med fiskedød som følge. Man kom her ved dissens (4-1) til at den nødvendige nærhet i årsakssammenheng ikke forelå og staten ved forsvaret måtte frifinnes. Siden skaden var indirekte og avledet, var det eier av fiskene som var nærmest til å bære risikoen. Staten ved forsvaret fikk derfor ikke erstatningsansvar. Straffansvar etter dyrevernloven var aldri aktuelt. Ut ifra dommen er det imidlertid nærliggende å tenke seg at saken vil stille seg anderledes ved arbeidskonflikter i energiverk. Dersom dette leder til skader på dyrene hos bønder som var avhengige av strømmen de leverer, vil det lettest kunne tenkes en tilstrekkelig nærhet i årsakssammenheng og strømselskapet ville bli erstatningspliktig. Antakelig vil altså slike forhold blir behandlet likt tilfelle hvor tredjemanns skadevoldende handling på ledning/kabel har ført til skade hos abonnent.

Kort oppsummert kan man si at alle som er i befatning med dyr er omfattet av dyrevernloven § 5a. Disse vil videre i besvarelsen bli kalt ”dyreholder”. Det neste spørsmål man kan stille seg er hvilke dyr som er beskyttet av bestemmelsen. Gjelder den for alle dyr eller bare utvalgte grupper?

3.3 Hvilke dyr er beskyttet

Hvilke dyr som er vernet etter dyrevernloven § 5a følger av ordlyden;

”Den som eig eller har i si varetekt husdyr, selskapsdyr eller dyr som er haldne i fangenskap på annan måte, herunder tamrein...”

Bestemmelsen beskytter altså husdyr, selskapsdyr eller dyr som på annen måte er i fangenskap. Dette følger også av § 1 jf EØS-avtalen vedlegg I kapittel 9 nr. 6 (dir 98/58 artikkel 2), som lister opp: "...levande pattedyr, fuglar, padder, frosk, salamander, krypdyr, fisk og krepsdyr.". Dvl § 5a begrenser seg allikevel til de av dyrene i § 1 som er i fangenskap. Viltlevende dyr vil derfor falle utenfor. Ville dyr fra den norske faunaen som lever i fangenskap slik som elg i dyrepark vil omfattes. Det hender imidlertid også at dyr blir ulovlig innført. Dette er ikke omtalt i forarbeidene eller i rettspraksis. Disse dyrene må allikevel antas omfattet da de også holdes i fangenskap. Hensynet bak forbud mot hold av en del eksotiske dyr er også at disse ikke egner seg for norske forhold. Dette trekker i retning av at man ønsker at disse også skal ha tilstrekkelig velferd. Ellers er tamrein er nevnt spesielt. Disse vil bli behandlet nærmere i eget avsnitt.

Naturlig språklig forståelse av uttrykket husdyr er tradisjonelle produksjonsdyr som sau, fjærkre, ku osv. Slik landbruket har utviklet seg må også mer eksotiske arter som struts og lama føyes til. Det er ikke slik at dyrene bokstavelig talt må holde til i "hus", men uttrykket gir assosiasjoner til produksjonsdyr som holdes nær driftsanlegg. Fra forarbeidene er det klart at alle vanlige dyr i næring er medregnet¹⁵. Blant disse regnes også dyr på utmarksbeite typisk sauer og storfe.

Den andre kategorien dyr som nevnes i §5a er selskapsdyr. Dette trekker i retning av dyr som ikke holdes av økonomiske grunner, men på hobbybasis. Det ligger i ordbruken at det dreier seg om dyr til selskap og rekreasjon. Det er nærliggende å tenke seg eksempler som hobbyhester, selskapshunder, smådyr som marsvin og burfugler.

Ordlyden i § 5a innebar en endring fra tilsvarende bestemmelse i tidligere dvl § 5 – Tilsyn, avl og stell. Dette kom av at det hadde vært tvil om tamrein på beite var omfattet i tidligere lovgivning. Dette følger av stortingsbehandlingen;

---

¹⁵ Jf Ot prp nr. 27 (1973 – 74) s. 4

”Flertallet merker seg at Justisdepartementet har reist tvil om dagens bestemmelse omfatter tamrein på beite. Flertallet merker seg videre at forslaget til ny § 5a annet ledd kun er ment å presisere det ansvar for tilsyn og stell som ligger på dyreeier når det gjelder tamrein på beite, og dyrevernnemndenes myndighet i denne sammenheng. Forslaget har ikke til hensikt å innskjerpe dyreeiers plikter etter dagens lovverk.”¹⁶

Tvilen hadde skapt problemer med blant annet det statlige tilsynet av dyrene. Det var uenighet mellom reineiere og myndighetene om hvorvidt det kunne fattes vedtak overfor førstnevnte. Dette førte til ytterligere tvil om hvor langt dyrevernnemndenes myndighet gjaldt med tanke på fatte vedtak og føre tilsyn med dyr på beite. Man ønsket derfor å ta bort tvilen ved å føye til ”tamrein” i ordlyden. Ved dette var det fastslått at også dyr på beite generelt var omfattet av dyrevernloven § 5a.

Bestemmelsen beskytter altså alle dyr i fangenskap. Videre vil jeg se nærmere på hvilke konkrete handlinger som rammes – hvilke krav som stilles til tilsyn og stell.

3.4 Hvilke handlinger rammes?

3.4.1 ”Nok og godt nok før og vann”

I dyrevernloven § 5a er det listet opp fem punkter med ulike handlinger som omfattes av kravet til tilsyn og stell. Disse vil gjennomgå i den rekkefølge de står i loven. Jeg begynner derfor med dyrevernloven § 5a nr. 1 som lyder som følger:

”1. dyret får nok og godt nok før og vatn, alt etter trongen hjå det einskilde dyret,”

---

¹⁶ inst.o.nr.36 (2000-2001) s. 4

Av ordlyden i dyrevernavloven § 5a nr. 1 at følger det at dyrene skal få ”nok og godt nok” fôr og vann. Med det er det nærliggende å tenke at lovgiver krever både en viss kvalitet og mengde av vann og fôr. Hvilke mengder og hvilken kvalitet fastsettes etter ”trongen hjå dyret”. I dette antas å ligge at fôret i mengde og sammensetning i stor grad speiler de behov dyret har i tråd med sin ytelse. Hva som ligger i ”godt nok ... vatn” er ikke gitt. Man kan allikevel tenke seg at det må holde en viss standard med hensyn til renhet. Kravene til vannkvalitet for dyr slik det følger av dyrevernavloven må man imidlertid kunne hevde at må vurderes skjønnsmessig og kunne settes lavere enn kravene til menneskevann (eks. lukt og smak). Dette er særlig aktuelt for dyr på beite.

Den forrige dyrevernavloven fra 1935 var hovedsaklig sentrert rundt mengde fôr da sultefôring var det største problemet på den tiden. På grunn av generelt bedre økonomi og flere og bedre fôrblandinger er feil- og underernæring uvanlig, men det finnes fortsatt tilfeller som mange dommer vitner om. Andre problemstillinger har nå kommet til. Av forarbeidene til dagens lov går det klart frem at bildet er blitt mer komplisert. For eksempel er overfôring og mangel på mosjon nå et problem.¹⁷ Med selskapsdyrene har også nye behov meldt seg. Nye arter er kommet til med sine helt spesielle krav til ernæring. Det kan nok med rette også sies at samfunnets list mht hva som er akseptabelt nivå av dyrevelferd har hevet seg også hva ernæring angår. Det forventes at dyrene får et relativt godt tilpasset fôr i tråd med artens krav. Ytelsene til det enkelte dyr er også mye høyere i dag enn før, og dette stiller nye krav til fôrets energi – og næringsinnhold, kvalitet og sammensetning. Et problem i kjølevannet av dette er lidelser som følge av for ensidige og høykonsentrerte fôr. I tillegg har det kommet til økologisk drift i landbruket. Det har medført problemer med blant annet mangelfull fôring som jeg skal komme tilbake til.

I mange av forskriftene er det gitt utfyllende krav til for og vann. Som i forskrift om velferd for produksjonsdyr § 10¹⁸. Der slås det fast mht fôrets mengde og kvalitet at ”Hvert enkelt

---

¹⁷ Jf Ot prp nr 27 (1973-74) s. 4

¹⁸ Forskrift for velferd for produksjonsdyr 03.07.2006

dyr skal føres på en fullverdig diett som er tilpasset dyrets alder og art. Fôr skal gis i tilstrekkelig mengde til at dyrets næringsbehov tilfredsstilles og slik at dyret opprettholder en god fysisk og psykisk helse. Dyr skal ikke gis fôr eller vann som inneholder skadelige stoffer, eller føres eller gis vann på en måte som medfører lidelse eller skade.”. Det stilles også krav til føringens hyppighet. Den skal være tilpasset dyrenes fysiologiske behov. I tillegg skal dyrene ha egnet væsketilgang og avslutningsvis stilles krav til utstyret og innredningen som brukes til fôr og vanning. De skal sørge for at fôr og vann holdes rent og hindre skadelig kamp mellom dyrene.

Et annet eksempel fra forskriftene gjelder foring av kalv. Forskriften om hold av storfe¹⁹ stiller i § 21 krav til føringen av blant annet kalv. De skal ”..gis tilstrekkelig mengde råmelk så raskt som mulig, og senest innen 6 timer etter fødsel. Kalv skal gis nok grovfôr til å utvikle drøvtyggerfunksjonen. Det er ikke tillatt å føre kalv på en slik måte at hemoglobinkonsentrasjonen faller under 4,5 mmol/liter blod....”. Dette for å forhindre en tilstand av moderat anemi hos kalvene. Bakgrunnen for dette finner man i forarbeidene. Der ble det vist til tilfelle der mange moderne husdyrhold regulerte vann- og mattilførselen slik at dyrene lider. Norges landbrukshøyskole kom med en uttalelse mot fremføring av såkalte ”gjøkalver”/tremmekalver. En føring som gir kalvene ”moderat anemi” og derved lyst kjøtt. Landbrukshøyskolen fant dette ikke å være ”forkasteleg sett frå et dyrevernssynspunkt.”²⁰. Dette var departementet imidlertid ikke enig i. I dag er det som vist over inntatt i forskriften om hold av storfe et forbud mot dette.

I forarbeidene tar man også opp tvangs-/fellesmyting av fjærfe. Dette er en metode for å fremskynde mytinga (fjærskifte) hos fjærfe hvor man stengte frittgående høns ute fra fôr og vann i 2 – 3 dager. Ved å føre hønsene gjennom denne prosessen samtidig søker man å unngå problemer med kannibalisme. Sult og tørst vil på sin side gi dyrene en kraftig stressvirkning og særlig hos dyrene som er i eggproduksjon. Det veterinærmedisinske

---

¹⁹ Forskrift om hold av storfe 22.04.2004

²⁰ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 9

rettsråd ga i denne sammenheng en uttalelse²¹. Her ble det hevdet at fellesmyting i noen tilfelle var å foretrekke fremfor hakkingen og jagingen som kunne skje ved spredt myting. På den annen side så de særlig betenkeligheter ved at dyrene ble fratatt muligheten til å drikke i opptil tre dager. Dette var Landbruksdepartementet enig i, men slike tiltak som kunne gi fellesmyting var imidlertid ønskelig av driftmessige årsaker. Etter en nærmere gjennomgang kom man imidlertid frem til at tvangsmyting ikke var i overensstemmelse med dyrevernslovens prinsipper²².

En del dyr blir satt ut på utmarksbeite deler av året. Det har hersket litt tvil om hvorvidt kravene etter dvl § 5a har omfattet dyrene i denne perioden. Som nevnt ble Dyrevernsloven i 2001 endret slik at det skulle være helt utvilsomt at også tamrein var omfattet. I områder har det vært overbeiting og reindriftsnæringen har ansvar for å redusere reintallet slik at dyrene sikres et langsiktig godt beitegrunnlag. På slik måte skal det sikres at også tamrein er omfattet av blant annet kravet til tilstrekkelig fôr og vann i dyrevernsloven § 5a nr. 1. Bakteppet er nevnt i forarbeidene;

”...i mange reinbeitedistrikt fra begynnelsen av 80 tallet har utviklet seg en ubalanse mellom reintall og beitegrunnlag. Det er ikke bare vinterbeitene som er nedslitt, men også høst -, vår og sommerbeitene, noe som gjør at reinen ofte ikke er i en ernæringsmessig tilfredsstillende kondisjon når vinteren setter inn. Problemene blir forsterket når vinteren får en slik karakter som tilfellet var i 1996/97, med låste beiter og med store dyretap og dyretragedier som følge.”²³

Dette er et eksempel på at kravene etter bestemmelsen også gjelder dyr på beite. Selv om dyrene ernærer seg hovedsakelig av det de finner på beite, kan det også være behov for tilskudd av fôr, vann og for eksempel mineraler. Dette følger av forarbeidene; ”For dyr som i visse perioder ernærer seg på beite, kan det også være nødvendig med tilskudd av fôr og

---

²¹ Det veterinærmedisinske rettsråd Sak 594/1967

²² Jf Innst O nr 3 (1974 – 75) s. 3

²³ Ot prp nr 68 (1999 – 2000) s. 1 - 2

vann, og med tilsyn og stell for øvrig...hvilket da kan medføre en fôrings- og vanningsplikt i perioder hvor dyrene selv ikke finner tilstrekkelig fôr og vann ute. Med uttrykket ”tilfredsstillende fôr” forstår komitéen også et nødvendig tilskudd av mineralstoffer (f.eks. salt).”

Det er også egne krav til vann og fôr under transport jf forskrift om transport av levende dyr av 2. april 2001 § 8;

”Dyr skal under transport ha vann og nødvendig fôr i tilstrekkelig mengde og med passende intervaller. Vannings- og fôringsintervallene skal ikke overstige åtte timer med mindre denne forskrift angir noe annet.

Unntak gjelder for fjørfe ved transport som varer i mindre enn 12 timer, ikke medregnet lasting og lossing. Unntak gjelder også for kyllinger av alle arter ved transport som varer i mindre enn 24 timer, forutsatt at den er avsluttet innen 72 timer etter klekking.”

Fra rettspraksis er det gitt eksempel på rettstridig fôring og vanning under transport i Rt 1964 s. 814. Tilfellet ble vurdert opp mot den forrige dyrevernloven av 1935, men er stadig aktuell. I kjennelsen for høyesteretts kjæremålsutvalg ble en dom fra herredsretten opphevet. Anken ble enstemmig tatt til følge;

"etter hva herredsretten har funnet bevist, hadde den ku saken gjelder stått i et fjøs på dampskipskaien i vel 27 timer uten noe tilsyn, og uten mat. Uansett om herredsretten mener at dette ikke er mishandling eller en behandling dyret har hatt ondt av eller lidt under, må det være klart at det ikke tilfredsstiler dyrevernlovens krav om forsvarlig tilsyn og stell av et husdyr. Herredsretten har tolket loven feil når den har funnet det avgjørende at dyret neppe har hatt ondt av å stå på kaien uten pleie i noe over ett døgn.”²⁴

---

²⁴ Rettstidende 1964 s. 814

Bruk av tilsetningsstoffer i fôr er en annen aktuell problemstilling mht fôring i dag. Dette ble også tatt opp i forarbeidene. Der ble det pekt på at det hadde både en hygienisk og dyrevernmessig side. Man mente at ”Ukritisk og ukontrollert bruk av tilsetningsstoffer (hormoner, bakteriostatika, koksidiostatika) kan muligens virke uheldig sett fra dyrevernssynspunkt.”. Komitéen forutsatte at slik bruk først ble satt i verk når den dyrevernmessige siden var tilstrekkelig vurdert. Disse forholdene reguleres nå strengt av annen lovgivning som matloven²⁵ og legemiddeloven²⁶. Det har til nå heller ikke vært saker opp om dette spørsmålet. I tillegg ble det i 1996 ved lovendring gitt hjemmel til departementet til å gi forbud mot bruk av blant annet tilsetningsstoffer i fôr jf dvl § 30 pkt 9.

Fôrkvalitet har aktualitet også på andre måter. De siste årene har man sett et oppsving av økologisk drevne gårdsbruk. Det har på mange måter vært positivt for dyrevelferden, men også litt negativt. For at kjøtt, melk og andre animalske produkter skal regnes som økologiske kreves det hovedsakelig bruk av økologisk fôr. Dette har skapt problemer. Økologisk fôring er basert på høyere andel av grovfôr i motsetning til konvensjonell drift med mye bruk av tilleggsfôr. Jordsmonnet i Norge er imidlertid fattig på en del essensielle næringsstoffer. I tillegg blir jorden lettere ytterligere næringsfattig uten bruk av kunstgjødsel. Dette har i sin tur gitt for dårlig kvalitet på grovfôret. Det er særlig mangel på selen og vitamin e som har gitt negative utslag.²⁷ Mangel på disse kan føre til muskeldegenerasjon, reproduksjonsforstyrrelser, jurbetennelse og generelt nedsatt immunforsvar hos dyrene. Mest vanlig er muskeldegenerasjon hos lam fra søyer som har fått for lite selen og vitamin e under drektigheten. Dette er et problem selv ved konvensjonell drift, men er enda vanligere på økologiske bruk på grunn av at bruken av tilskudd er så liten. De siste årene har selve tilgangen på grovfôr vært for dårlig generelt. Dette førte til at flere økologiske bønder sultefôret dyrene sine. For å løse dette har man løsnet på de strenge fôrkravene og tillot tilskudd av konvensjonelt til en viss grense.

---

²⁵ Matloven 19.12.2003

²⁶ Legemiddeloven 04.12.1992

²⁷ Steen, Govasmark og Bernhoft, 2005

I rettspraksis er det mange eksempler fra landbruket. Det kanskje vanligste er for lite fôr og vann. Typisk da er at dette har pågått over lang tid. Et eksempel er hentet fra Gulating;

”... Ved befaring av dyrevernnemnda i Austre Ryfylke den 28. mai 2003 ble det konstatert at av 24 dyr var 2 småkalver og 2 ungdyr døde, 7 var avmagret og de øvrige var i dårlig hold. En etterfølgende obduksjon den 30. mai viste at dyrene døde av total avmagring.”²⁸

I denne dommen mistet bonden retten sin til å holde produksjonsdyr for alltid jf dyrevernloven § 32.

Et annet eksempel er en dom fra Frostating lagmannsrett²⁹. Der ble en kvinne dømt til 30 dagers fengsel for grov uaktsom overtredelse av blant annet dyrevernloven § 5a nr. 1. Hun hadde sammen med sin mann drevet med sau. Her fant dyrevernnemnda 9 sauer og 8 lam døde som følge av avmagring. Resten av besetningen på 83 sauer og 13 lam ble avlivet da de også var svært avmagret. Mange av dyrene hadde også indikasjoner på vannmangel. I saken hadde dyreholder forut for at dyrene døde fått pålegg om å bedre dyreholdet mht blant annet fôring. Dyreholder hadde siden observert døde dyr over en tid, men valgt til stor del å holde seg borte fra fjøset over en lengre periode. Dette er ganske symptomatisk for denne type tilfeller. Slike såkalte ”dyretragedier” er et problem i landbruket. De kjennetegnes ved at bonden neglisjerer dyrene i slik grad og over såpass lang tid at det gjerne dør hele besetninger. Som regel dør dyrene en langsom død pga mangel på mat og vann. I løpet av de siste årene har det forekommet ca 25 slike tilfeller i året på landsbasis i følge Mattilsynet. Årsakene er ofte sammensatte, men psykiske problemer er overrepresentert. Noen hevder det kommer av dagens arbeidssituasjon for bonden som er relativt ensom og økonomisk presset. Enkelte hevder også at tilsynsapparatet er for dårlig blant annet som følge av for lite penger til dyrevernsnemndene.

---

²⁸ Gulating lagmannsrett 19/12 - 2006

²⁹ Frostating lagmannsrett 19/2 - 2006

Et utgangspunkt for god fôr og vann kvalitet er at drikkekar og matfat er tilstrekkelig rene. At dette regnes som en del av dvl § 5a nr. 1 går frem både av forskrifter og dommer. I forskriften om hold av storfe følger det blant annet at ”Automatiske innretninger for tildeling av fôr og vann skal kontrolleres daglig. Fôring- og vanningsutstyr skal være utformet, montert og vedlikeholdt på slik måte at faren for forurensning av fôr og drikkevann reduseres til et minimum”³⁰. Dette fremgår også av en dom fra Agder lagmannsrett som skal berøres nærmere senere. Her ble den økologiske bonden blant annet dømt for brudd på dvl § 5a nr. 1 fordi han ikke hadde rengjort hønsenes matfat og drikkekar tilstrekkelig.³¹

En tilgrensende regel som tar for seg et litt motsatt problem er dyrevernloven § 8. Her gis det et generelt forbud mot tvangsfôring. Det følger av ordlyden som sier at det er forbudt ”å tvangsgjødø dyr.”. I dette ligger det at man ikke skal kunne tvangsføre dyr med det formål å fete dem opp. Slik praksis antas ikke å forekomme i Norge, men det mest kjente utenlandske eksempelet er tvangsfôring av gås ved produksjon av ”foie gras”. Forbudet gjelder ikke ved nødvendig tvangsfôring av medisinske årsaker. Denne bestemmelsen sikter seg inn på en litt annen side av fôring enn dvl § 5a nr. 1. Den berører måten dyrene fôres i motsetning til § 5a som stiller krav til selve næringsmidlene. Disse kommer altså ikke i konflikt med hverandre.

Som man ser stiller bestemmelsen krav til vannets og fôrets kvalitet og kvantitet. Det skal ikke bare tilpasses dyrets fysiologiske, men også psykologiske behov. I tillegg stilles det krav til drikkekar og matfat. Videre skal vi se på hvilke krav som stilles til det generelle tilsyn og stell av dyrene.

---

³⁰ Forskrift om hold av storfe, 22.04.2004 § 21

³¹ Agder lagmannsrett 30/11 - 2007

3.4.2 Ikke ”forsvarlig tilsyn og stell”?

Dyrevernloven § 5a nr. 1 satt krav til fôr og vann. I bestemmelsens annet punkt er det krav til tilsyn og stell av dyret. Bestemmelsen lyder slik;

”2. dyret får forsvarleg tilsyn og stell, m.a. får stelt klør, hovar og klauver,”

Ordlyden i første del av dyrevernloven § 5 a nr. 2 er i formen svært generell. Den gir en plikt til ”forsvarleg tilsyn og stell”. Etter kommaet gis imidlertid tre eksempel på hva plikten kan innebære. Dyrene skal blant annet få ”stelt klør, hovar og klauver,”. ”Tilsyn” trekker i retning av å holde dyrene under oppsikt med hensyn til for eksempel sykdom og fare. ”Stell” trekker på sin side i retning av aktive handlinger som eksemplene bestemmelsen gir. Man kan tenke seg tilsvarende tiltak som vil variere med type av dyrehold som smøring av såre poter hos hund. Andre naturlige assosiasjoner knyttet til ”stell” er strøing av stallgulv, trimming av hår foran øyne hos hunder og rutinemessig parasittbekjempelse. Et ”forsvarlig” tilsyn og stell bør i hvert fall være i tråd med formålsbestemmelsen i dyrevernloven. Altså må stellet og tilsynet forhindre at dyrene lider unødig slik det følger av dyrevernloven § 2.

Siden det er så stor variasjon med hensyn til dyrearter og dyrehold, vil det være vanskelig å oppstille en generell regel for hva som er ”forsvarlig tilsyn og stell”. Det er imidlertid presisert i forarbeidene at hva som er ”forsvarlig skal sees i sammenheng med type dyrehold og vurderes ut fra dette”.³² Det følger av forarbeidene hva som klart må høre til vanlig tilsyn og stell;

---

³² Ot prp nr 68 (1999 – 2000) s. 13

”Departementet meiner det ikkje kan vera tvil om at det til vanleg tilsyn og stell høyrer at tilholdsroma åt dyra vert reingjorde, at det vert nytta nok av teneleg strøy der dette trengst, at dyra vert reingjorde og, om så er, kylppte og mjølka...”³³

Dette går også frem av rettspraksis som i denne dommen fra Gulating lagmannsrett;

”...Han gav heller ikke dyrene forsvarlig stell idet han lot dem stå i skitne og fuktige båser. Videre lot han være å stelle/skjære klauvene, samt sørge for regelmessig melking. Dette siste medførte at dyrene ved flere anledninger hadde melkespreng.”³⁴

I ordlyden har lovgiver, som nevnt over, gitt eksempel på handlinger som inngår i det forsvarlige tilsyn og stell. Det følger av forarbeidene at lovgiver valgte å ta med stell av klover, hover og klør fordi dette var stell man ofte så neglisjert da loven ble laget.³⁵ Stell vil også omfatte de tilfelle der dyrene har behov for ekstra pleie som sårbehandling og andre sykdomstilfelle selv om dette også dekkes av punkt 4 i samme bestemmelse.

Utfyllende bestemmelser fremgår også av forskjellige forskrift som her i forskrift om velferd for hest av 2. juni 2005. Det følger av denne at ”Det skal være godt renhold i stallen, og utgjødsling skal skje hver dag.”. For tilfelle hvor man bruker ”talle” som underlag kreves det imidlertid ikke daglig utgjødsling. Ved talle lar man en matte av strø og gjødsel ligge som underlag. Denne vil avgi varme i vintersesongen. Strøet skal etter forskriften”... brukes i nødvendig utstrekning for å holde hestene tørre og rene, isolere mot varmetap og beskytte mot utvikling av sår og skader forårsaket av underlaget.”. I samme forskrift anser man også tilvenning til mennesker som en del av tilsyn og stell. Dette følger av forskriftens § 23 hvor man krever at ”Alle hester skal i tidlig alder vennes til å bli håndtert av mennesker.”. Tanken må være at det for hesters velbefinnende er viktig tidlig å

---

³³ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 9 - 10

³⁴ Gulating lagmannsrett 19/12 - 2006

³⁵ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 10

bli vant til mennesker da de først og fremst holdes til bruk av oss. Å venne hester til nye ting er enklere og mindre inngripende dersom dette skjer i tidlig alder.

I Forskrift om hold av høns § 16 stilles det blant annet krav til hyppigheten av tilsynet. De skal sees til ”minst to ganger daglig...”. Menneskelig tilsyn skal heller ikke erstattes av automatisk overvåkningsutstyr.

Under transport er dyr ofte i en sårbar situasjon. For dette er det egne regler i forskrift om transport av levende dyr av 2. april 2001. Forskriftens § 4 gir generelle krav til transport og herunder tilsyn og stell. Det følger herav at ”Dyr skal under transport ha forsvarlig tilsyn og stell. Dette omfatter regelmessig tilsyn og alt stell som vedkommende dyr trenger etter art, alder, tilstand, transportmåte og forholdene for øvrig.”. Dette var ikke tilfelle i en dom fra Hålogaland lagmannsrett. I dommen ble en kvinne dømt for uaktsomt å ha overtrådt dyrevernloven § 5a nr. 2. Tre av fem hunder døde, som følge av overoppheting, under transport. Hundene var plassert i en spesialbygget kasse på en tilhenger. Den hadde forskjellige lufteanordninger. Turen varte i ca 14 timer og hundene ble luftet noen ganger i løpet av første del av etappen. På slutten av reisen ble hundene stående i tilhengeren under en totimers fergetur og siden i 25 mil frem til bestemmelsesstedet. Hundene ble ikke sett til i denne perioden til tross for ekstra varmt vær. Da var altså tre av hundene døde, fjerde hadde fått hjerneskade og den femte var svært medtatt. Den ene av de tre døde hundene ble obdusert og man fant at akutt sirkulasjonssvikt på grunn av overoppheting var årsaken. Retten fant at kassen brukt under transporten nok var egnet til det, men betinget hyppig kontroll av temperaturen i rommene og lufting av dyrene i varmt vær. Dette ble ikke gjort og kvinnen fikk en bot på 15 000 kroner.

Kravene etter denne bestemmelsen gjelder også dyr i utmark/beite. Dette ble som nevnt over presisert med lovendringen i 2001 der ”tamrein” ble føyet til i ordlyden.

Rovdyrangrep på dyr i utmark er generelt et problem i sauedrift. Beite er et velferdsgode for dyrene, men tap og skade er til en viss grad påregnelig. Det er nærliggende å tro at tilsynsplikten etter § 5 a også omfatter en plikt til å holde dyrene unna predatorer. Dette ble

tatt opp i en sak for i Eidsivating lagmannsrett i 2004³⁶. 13 saueiere i Rendalen kommune krevde erstatning for tap de led ved ikke å kunne ha sauene på utmarksbeite over en periode på to år. Her ble det av staten anført at

”...Forarbeidene til dyrevernavloven ble skrevet i en tid da rovdyr ikke var noe problem, og omtaler ikke rovdyrkonfliktene. I Ot.prp.nr.68 (1999 – 2000) forutsetter imidlertid landbruksdepartementet at dyrevernavloven også gjelder forholdet mellom rovdyr og husdyr på beite. I proposisjonene ble det foreslått endringer blant annet i dyrevernavloven § 24 og § 5 a. Dette for at det ikke skulle oppstå tvil om at tamrein og andre dyr som går fritt på beite omfattes av tilsynsplikten. Både utfra komitéflertallets syn og det som kom fram under debatten i Stortinget, må Stortinget anses å ha lagt til grunn at dyrevernavloven gjelder i konflikten mellom rovdyr og sau på utmarksbeiter.”

Til dette bemerker retten så at Departementet foreslo at § 5 a skulle inneholde et punkt som slo fast en plikt til at ”...det vert sett i verk tiltak for å hindre dyretap.”. Dette ble imidlertid sløffet da forslaget kom opp i Stortinget og lagmannsretten oppsummerer reguleringen av rovdyrproblematikken i dyrevernavloven slik;

”Lagmannsretten finner det etter dette ikke tvilsomt at dyrevernavloven § 2 må forstås slik at lidelser som skyldes rovvilt, omfattes av bestemmelsen. Den er helt generelt utformet og forutsetter at dyreeier plikter å hindre at dyrene kommer ”i fåre for å lide i utrensmål”. Dyreeiers plikt til å beskytte husdyr mot rovdyr er også klart forutsatt i EU`s direktiv fra 1998 om vern av dyr som holdes for landbruksformål. Dette direktivet er bindende for Norge gjennom EØS avtalen.”

Det er således § 2, ikke § 5a, som regulerer dyreeiers plikt når det gjelder tilsyn med dyr som beiter fritt i utmark. § 5a må anses som en eksemplifisering fra en tid da konflikter mellom sau og rovdyr ikke var noe problem av betydning. Dette viser seg også i

---

³⁶ Eidsivating lagmannsrett 14/11 – 2004

forarbeidene fra 1973 – 74. Der står det at kravet til tilsyn og stell av dyr på beite må behandles skjønnsmessig;

”Visse dyr slippes til fjells i lang tid, og tilsynsplikten må avpasses etter de stedlige og klimatiske forhold. Hvor utegående dyr kan bli utsatt for særlige farer, må tilsynsplikten skjerpes.”

Man viser her til farer som det å gå seg fast, sulting, andre ulykker og for tidlig fødsel i utmark. Rovdyr blir imidlertid ikke berørt.

At kravene til tilsyn og stell etter dyrevernloven § 5a nr. 2 også gjelder på beite er nå klargjort. Et typisk tilfelle i så måte kan hentes i en dom fra Frostating lagmannsrett³⁷. Dette handlet også om sauer på et inngjerdet utmarksbeite, men disse var ikke utsatt for rovdyrangrep. Sauene var sendt svært tidlig på beite og beitegrunnet var magert. Derfor ble det sammen med sauene kjørt ut en rundball med fôr. Etter omkring tyve dager kom dyrevernnemnda og rundballen var på dette tidspunkt å betrakte som kompost. I tillegg var beitet helt nednagd. Bonden hevdet å ha åpnet grinden midt i denne perioden slik at sauene kunne beite også utenfor innhegningen. Det var imidlertid bare noen av sauene som forlot innhegningen. Dette resulterte i at fem sauer og to lam, som ikke kom seg ut, døde av mangel på næring. Bonden fikk betinget fengsel i 30 dager og ubetinget bot på 10 000 kroner. Lagmannsretten bemerker her i forhold til dvl § 5a nr. 2 blant annet at ”Det var risikabelt å sende disse dyrene på beite så tidlig, og A skulle ha undersøkt hvert enkelt dyr for å forsikre seg om at ingen dyr i dårlig hold ble sendt av gårde. Han skulle ha ført langt bedre tilsyn med dyrene i innhegningen de første par ukene i mai 2004.” Utfra dette kan man slutte at tilsynsplikten på beite også omfatter kontroll med beitetilgang og holdet til det enkelte dyr både før og under beiting.

---

³⁷ Frostating lagmannsrett 11/10 - 2005

Som nevnt i forarbeidene er det også mange andre farer dyrene utsettes for på utmarksbeite. Det veterinærmedisinske rettsråd har uttalt seg om denne problematikken;

”Det er anslått at tap som ikke skyldes rovdyr, ligger på anslagsvis 5% eller 100 000 sau og lam. Årsakene er mange, og omfatter bl.a. sykdom, forgiftninger og ulykker, som kan påføre dyra betydelig lidelse. Tapsrisikoen øker om det slippes dyr som ikke er i god kondisjon. Noen, men ikke alle tapsårsakene lar seg forebygge. Det er grunn til å tro at en del av disse dyra kunne vært reddet gjennom et mer intensivt tilsyn enn det som er mulig å få til på utmarksbeite.”³⁸

Et eksempel på hva som kreves med hensyn til hyppigheten av tilsynet av dyr på utmarksbeite er gitt i forskriften om velferd for hest³⁹. Her står det i § 17 at ”Hester på utmarksbeite i sommerhalvåret skal ha tilsyn etter behov og minst en gang pr. uke.”. Dette må sies å være et lite strengt krav i og med at mye kan skje over såpass lang tid på et utmarksbeite. Hester er i tillegg relativt sensitive og sykdomsutsatte dyr.

I en dom fra Agder lagmannsrett⁴⁰ går det frem at bekjempelse av innvollsparasitter hos sau også er en del av et forsvarlig tilsyn og stell jf dvl § 5a nr 2. Der ble en økologisk bonde for alltid fradømt retten til å holde småfe jf dvl § 32 etter blant annet å ha fôret sine sauer mangelfullt. Det økologiske fôret som ble gitt var ikke egnet til å bekjempe innvollsparasitter slik det var ansett nødvendig. Lagmannsretten bemerket i denne saken at den skilte seg fra de fleste dyrevernssaker ved at overtredelsene ikke syntes ha bakgrunn i manglende evne til forsvarlig dyrehold, men et ønske om å basere dyreholdet på gamle driftstradisjoner og økologiske prinsipper. Dette kunne retten ha forståelse for, men det måtte ”...imidlertid stilles krav om at han sørger for at driften ligger innenfor

---

³⁸ Det veterinærmedisinske rettsråd, uttalelse mai 2001

³⁹ Forskrift om velferd for hest 02.06.2005

⁴⁰ Agder lagmannsrett 30/11 - 2007

dyrevernslovens krav til behandling og stell av dyr.”⁴¹ Å drive økologisk fritar altså ikke bonden fra dyrevernslovens krav.

At planmessig parasittbekjempelse omfattes av ordlyden i dvl § 5a nr. 2 følger i tillegg av forarbeidene; ”Komitéen finner grunn til også å peke på parasittbekjempelse som et særlig ledd som dyreholderne ikke alltid synes å vie tilstrekkelig oppmerksomhet.

”Tilfredsstillende tilsyn og stell” omfatter altså også en planmessig parasittbekjempelse. Dette gjelder både ekto – og endoparasitter.”⁴²

Andre eksempel fra rettspraksis på rekkevidden av dyrevernloven § 5a nr. 2 finnes i en dom fra Borgarting lagmannsrett⁴³. Her ble flere storpuddler forsømt blant annet med hensyn til pelsstellet. Under inspeksjon ble det dokumentert forskjellige grader av toving av hundenes pels. En hadde tovet pels over hele kroppen og andre på ører, ben, hode og hale. Noen hadde også lang pels om hang ned i øynene. Retten konkluderer her med at pelsstell kan omfattes av kravet i dyrevernloven § 5a nr. 2;

”Ved vurdering må det...legges vekt på at den aktuelle puddelrasen har pels som krever regelmessig klipping og stell...Dyrevernloven § 5a punkt 2 retter seg generelt mot mangelfullt stell. Etter lagmannsrettens oppfattning rammes og mangelfullt pelsstell etter omstendighetene av bestemmelsen, ikke minst når det, som her, fører til ubehag og sykdomsplager hos flere hunder...”

Siden bestemmelsen er så generell må man altså vurdere hva som må kreves av stell sett i forhold til det enkelte dyreslag og rase. En korthårs hund vil mest sannsynlig ikke lidd i samme grad uten særlig pelsstell.

---

⁴¹ Op cit

⁴² Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 32

⁴³ Borgarting lagmannsrett 11/10 - 2007

Da har vi sett at kravet til tilsyn og stell av dyr variere med dyreart og hvor dyrene befinner seg.

3.4.3 **"bindegreie og stengsel" til skade eller ulempe for dyr i "utrensmål"**

I dyrevernloven § 5a nr. 3 gir loven anvisning på hva som kreves av oppholdssted og driftsformer;

"3. bindegreie eller stengsel ikkje skader dyret eller er til ulempe for det i utrensmål,"

Bestemmelsen retter seg i sin ordlyd mot "bindegreie" og "stengsel". Begrepene er noe uklare, men det gir assosiasjoner til halsringer og lenke på kuer og skillevegger i grise fjøs. Hvor langt man kan strekke ordlyden fremgår ikke, men man må avgrense mot bestemmelsen i § 4 om tilhaldsrom som gir dyreholder plikt til å "...syta for at dyret har fullt tenleg tilhaldsrom der det er stor nok plass, høveleg varmt, nok lys og tilgang på frisk luft m.v., alt etter trongen hjå det einskilde dyreslaget.". Denne bestemmelsen dreier seg mer om krav til egenskaper til selve rommet hvor dyrene holdes i fangeskap som lys, temperatur, areal og lignende. Den omfatter imidlertid også retningslinjer for avstand til forkrybbe og til andre dyr. Dette er tema som også kan komme opp i § 5 a punkt 3, men da med fokus på hvorvidt innretningene som brukes i denne sammenheng kan skade eller gi dyret unødig lidelse.

Forarbeidene gir et par konkrete eksempel på hva slags innretninger man sikter mot i dvl § 5a nr. 3; "...I denne samanhengen vert det peika på at fødegrindar (røyrgrindar) vert nytta til varig tilhaldssted for purker og at "tremmekalver" vert sette i tronge binger medan dei vert oppfôra..."⁴⁴. Som bindegreie må ellers regnes grime, bånd, lenke og andre bindeanordninger.

---

⁴⁴ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 10

Det avgjørende er at anretningen ”ikkje skader dyret eller er til ulempe for det i utreningsmål”. Dyreholder må altså se til at bindegreie eller stengsel er i tilfredsstillende stand. I forarbeidene ser man at dette særlig retter seg mot drift med avstenging og innstenging i lang tid sånn at dyrene kan lide unødige. Slike tendenser hadde man sett i utlandet som en følge av rasjonalisering av landbruket. Man viste til oppstallingsforhold som utelukkende var økonomisk motivert. På den annen side var det ”vanskelig å gi objektive retningslinjer for oppstallingsprinsippene, og man kjenner svært lite til de enkelte dyrs subjektive reaksjoner overfor miljøpåvirkninger.”⁴⁵ Fra Dyrevernlovkomiteen ble det videre påpekt at storfe til slakt ofte hadde ”...merker eller gnag fra båndet eller endog med bånd eller grime innfiltrert i eller fastvokset i nakkehuden...”, og fortsetter: ”Komiteen mener det må reageres strengt på slike forhold, som ikke kan ha årsak i annet enn slapphet eller likegyldighet. Det må være et ufravikelig krav at bindeanordningene tilpasses dyrets vekst og skiftes ut eller reguleres ettersom dyrets størrelse krever dette. Likedan må bindeanordningen være konstruert slik at den ikke på grunn av sin konstruksjon eller tyngde skjærer seg inn i huden.”⁴⁶

I forskriftene gis presiseringer av kravet etter dyrevernloven § 5a nr. 3 som i forskriften om velferd for produksjonsdyr⁴⁷ § 7. Der stilles det visse krav til stengsel og bindeanordninger; ”Bevegelsesfriheten til et dyr skal ikke begrenses på en måte som fører til unødvendig lidelse eller skade. Dersom et dyr holdes varig eller regelmessig bundet eller innesperret, skal det gis nok plass i forhold til viktige artsspesifikke og individuelle fysiologiske og atferdsmessige behov.”.

I forskriften om transport av levende dyr av 2. april 2001 § 7 er det gitt svært konkrete krav til hvordan dyrene kan bindes;

---

⁴⁵ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 32

⁴⁶ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 33

⁴⁷ Forskrift om velferd for produksjonsdyr av 03.07.06

”Hvis dyr bindes, skal tau eller annet bindsel være så sterkt at det ikke ryker under transport, og langt nok til at dyr kan spise, drikke og legge seg. Tau eller annet bindsel skal også være så bredt at det ikke skjærer seg inn i huden, og være slik plassert at det ikke utsetter dyr for å bli kvalt eller skadet på annen måte. Det er forbudt å binde dyr etter horn eller nesering.”.

Her har man tatt høyde for mange forskjellige problemer som kan oppstå ved oppbinding av dyr på transport. Dyrene skal ikke kunne komme løs, men samtidig skal det opprettholdes en viss bevegelsesfrihet. Det er også sørget for at dyrene ikke skal kunne bli skadet av bindeanordningen. I tillegg er det gitt et par presiseringer på ulovlig oppbinding.

Regelen i dyrevernloven § 5a nr. 3 har hatt stor relevans for svineproduksjon. Såkalt ”fiksering” av gris har vært en del brukt. Med fiksering mener man innretninger som holder dyret på plass på samme måte som en bås. Dette har skjedd med en sele og metallgrinder/rørgrinder. Purkene har til dels vært oppbundet på bås som storfe med nevnte seleanretning. Fiksering på denne måten er nå forbudt etter forskriften om hold av svin av 18. februar 2003 § 11. Der er det gitt et forbud mot fiksering generelt og et forbud mot fiksering ved oppbinding spesielt. Det er imidlertid gjort unntak for fiksering med grind for noen tilfelle. Disse er i forbindelse med føring, veterinærbehandling/inseminering, ved spesielt urolige enkeltdyr under brunst og spesielt urolige purker fra grisingstidspunkt(fødetidspunkt) og opp til 7 dager etter grising. Ved sistnevnte unntak brukes såkalte fødegrinder. Disse er brukt for å hindre purka i å drepe ungene ved å legge seg på dem. Dette har vært vanlig praksis den første tiden etter en grisefødsel, men retningslinjene ble strammet inn med forskriften i 2003. Det er nå forutsatt at purka er spesielt urolig. Fikseringsbås er da tillatt oppholdssted for purka den første kritiske perioden og midlertidig ved føring og lignende situasjoner jf forskriften § 25 og 11. Fiksering ved grisefødsel innebærer ikke oppbinding av dyret, men en grind som måler 2 x 0,70 – 0,80 m avhengig størrelsen på purka jf § 25 3. ledd. Fiksering legaldefineres i forskriftens § 3; ”...avgrensning av bevegelsesmulighetene slik at dyra ikke kan snu seg, og/eller slik at de ikke kan utføre kroppspleie eller annen normal atferd.”. Dette er et tiltak

som anses å være relativt inngripende og er derfor kun tillatt fra i den første kritiske perioden etter grisefødselen dersom purka er spesielt urolig.⁴⁸

En aktuell problemstilling i dyrevernsdebatten er den såkalte ”kutreneren”. Dette er en anordning som skal forhindre at kyr får avføring og urin i båsen. En strømførende stang er spent på tvers over kuas rygg. Dersom kua krummer ryggen for langt inne i båsen vil den få støt og rygge tilbake. Praksisen er regulert i Forskrift om hold av storfe⁴⁹ § 12. Metoden er begrenset til kyr i melkeproduksjon jf første ledd. I tillegg er det i andre ledd gitt klare instruksjoner på hvordan innretningen skal tilpasses hver ku individuelt slik at den ikke er ”...til unødig plage for dyret.”. Det er åpenbart at dette er en praksis man ønsker seg bort fra jf bestemmelsens siste ledd som lyder; ”Ved nybygg skal det velges renholdsløsninger som medfører at bruk av kutrener blir overflødig.”. Det er i disse dager også fra mattilsynets side sendt ut på høring et forslag om nærmere regelverk for kutrener. Dette for å sikre forsvarlig bruk. Kutreneren er omdiskutert og et tema i debatten rundt ny dyrevelferdslov. Det er blant annet påvist at bruk av kutrener kan gi svak brunst og øke risikoen for spenetråkk. Kutrener minsker ellers kuas muligheter til kroppspleie og naturlig bevegelse på båsen. Landbruksdepartementets etikkutvalg sa i en uttalelse i 1994 at de ”...finner det grunnleggende uheldig å regulere dyrs normale atferd gjennom å påføre dem smerte.”. Det ble ikke tatt klar avstand fra metoden, men oppfordret til å vurdere alternativer.

En annen omdiskutert driftsmåte er hold av burhøns. Som nevnt innledningsvis gir også dyrevernloven § 4 en del spesifiserte krav for dyrs oppholdsrom som plass, lys og temperatur. Denne grenser opp mot og er vanskelig å skille fra dvl § 5a nr. 3. Problemene ved burhønsdrift kommer innunder begge bestemmelsene. I den mest kjente saken om temaet, ”Burhøns-saken” fra 1988, var imidlertid ingen av disse bestemmelsene annet enn nevnt. Man forholdt seg til faneparagrafen i dyrevernloven § 2 og vurderte hvorvidt burhønsdrift var ”nødvendig”. I forarbeidene derimot er burdrift behandlet i forbindelse

---

⁴⁸ Fiksering av purker ble nevnt i forarbeidene. Blant annet i Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 33

⁴⁹ Forskrift om hold av storfe av 22.04.2004

med dvl § 5a nr. 3. Der ble det slått fast at slik form for fjørfehold brøt sterkt med konvensjonell drift. Videre går det frem at ”Komitéen er imidlertid klar over at en sådan driftsform innskrenker dyrenes bevegelsesmulighet i en vesentlig grad i forhold til det som tidligere var vanlig, men kan på den annen side ikke innse at hønsene berøves bevegelsesmuligheten i større grad enn eksempelvis storfe, som står bundet på bås.”⁵⁰. Videre kommer man under tvil frem til at den lidelse som slik burdrift vil medføre ikke kan anses unødig.

Elektriske gjerder. Elgjerder rundt beite er akseptert som rasjonelt stengsel. Det gir smerte ved berøring, men dyrene lærer fort å unngå dette. Rent praktisk er gjerdene lette å flytte og er fordelaktige mht rasjonell beiteutnyttelse. Prinsippet har også vært brukt i grisehus. man har da hatt fleksible løsninger med strømførende tråd over lettvegger. Grisene har raskt lært seg å unngå den strømførende tråden. Det veterinærmedisinske rettsråd har uttalt at denne metoden ikke reiser dyrevernsmessige betenkeligheter i sak 646/1970. I dag er denne metoden imidlertid ikke lenger i tråd med regelverket jf forskrift om hold av svin. I § 7 står det at ”Strømførende ledning skal ikke brukes som bingeskilte eller på annen måte for å avgrense dyras oppholdsplass innendørs.”⁵¹

Andre dyr som særlig er forbundet med bindegreie er hunden. Disse er mye bundet opp i halsbånd og line. De er såvidt nevnt i forarbeidene til dvl § 5 a nr. 3; ”Likedan må bindeanordningen være konstruert slik at den ikke på grunn av sin konstruksjon eller tyngde skjærer seg inn i huden. Dette gjelder både permanente bindeanordninger og mer midlertidige... Samme betraktninger kan gjøres gjeldende for halsbånd på hund.”⁵² Det er imidlertid en egen særbestemmelse for hunder i bånd i dvl § 11 nr. 5. Her gis et forbud mot å holde hund varig bundet i line som er kortere enn 10 meter. Tanken bak er at hunder til tross for nødvendig frihetsberøvelse skal ulempene ved dette bli så små som mulig. Dette gjelder kun ved ”varig” oppbinding av hund og derfor ikke ved kun midlertidig

---

⁵⁰ Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 32

⁵¹ Forskrift om hold av svin 18.02.2003

⁵² Ot prp nr 27 (1973 – 74) s. 33

frihetsberøvelse. Hundeloven av 4. juli 2003 har ingen bestemmelser om oppbinding eller lignende annet enn de som er til vern for allmennheten.

Det er svært lite rettspraksis på området. Det er imidlertid nærliggende å tro at man på nemndsnivå og hos slakterier registrer problemer som fastvokst halsklave. Særlig hos storfe som vokser raskt. Dette tyder oppslag i media og eksemplene i forarbeidene på.

Da har vi sett at dyrevernloven § 5a nr. 3 retter seg mot forskjellige innretninger som på forskjellige måter setter begrensinger for dyrene. Hvor grensen går for hva som aksepteres variere sterkt med dyreart og formålet med dyreholdet. Man går klart mye lenger med å tillate inngripende tiltak overfor produksjonsdyrene enn for eksempel selskapsdyrene. I neste punkt skal jeg gå gjennom kravet til tilsyn og stell i forhold til syke og skadde dyr.

3.4.4 Ikke ”høveleg behandling” av syke eller skadde dyr og ikke avliving når det trengst

Dyrevernloven § 5a nr. 4 stiller krav til behandlingen av syke og skadde dyr. Den lyder som følger;

”4. syke eller skadde dyr får høveleg behandling eller vert avliva om det trengst,”

I dette punktet kreves ”høveleg behandling” av syke og skadde dyr. ”Høveleg” trekker i retning av passende behandling. Det er imidlertid ikke klargjort om det fordrer veterinær eller om bondens innsats vil være tilstrekkelig. Det er mest nærliggende synes å være at så lenge det gis lindring er det uten betydning hvem som utfører handlingen. Ordet ”behandling” antyder ganske klart at det er noe aktivt som kreves. At avliving er et mulig alternativ går frem av bestemmelsen. Det fordrer imidlertid noe mer enn at dyret er sykt eller skadd. Lovgiver har brukt ordet ”trengst”. Akkurat hva som skal til for avliving går ikke klart frem. Det kan tyde på tilfeller hvor lindring eller behandling ikke er nok, men

også situasjoner hvor behandling blir for dyrt eller vanskelig kan tenkes at omfattes. Et eksempel er en sau som holdes for produksjon av ull og kjøtt. Dersom denne skader seg slik at kostnadene ved operasjon vil stå i misforhold til gevinsten ved å holde dyret i live, vil det nok være i tråd med loven å avlive. At dyret etter behandling ikke lenger vil kunne tilfredsstille eiers formål med dyreholdet kan også tenkes grunn nok. Dette er for eksempel vanlig hvor hest har brukket beinet. Hester vil normalt ikke kunne få samme bruksverdi igjen etter benbrudd.

Handleplikten i dyrevernloven § 5a nr. 4 er preisert i § 5 3. ledd i Forkrift om velferd for produksjonsdyr;

”Et dyr som later til å være sykt eller skadet, skal så snart råd er tas forsvarlig hånd om. Veterinær skal kontaktes hvis dyret ikke i løpet av kort tid blir bedre. Syke eller skadde dyr skal isoleres på egnet plass med tørr og myk liggeplass, dersom dette er til beste for dyret. Dersom det vil føre til unødig lidelse for dyret å leve videre, skal det avlives.”

I forskrift om hold av storfe⁵³ § 18 er det også gitt utfyllende regler om behandling av sjuke og skadde dyr;

”Sjuke og/eller skadde storfe skal straks behandles på forsvarlig måte. Dersom effekten av slik behandling uteblir, skal veterinær konsulteres. Når det er nødvendig, skal sjuke eller skadde dyr isoleres på egnet sted med tørr og myk liggeplass. Dersom det fører til unødig lidelse for dyret å leve videre, skal det avlives.”

Det samme er gjort i forskrift om hold av høns og kalkun § 18⁵⁴, men her er reglene noe anderledes;

---

⁵³ Forkrift om hold av storfe 22.04.2004

⁵⁴ Forskrift om hold av høns og kalkun 12.12.2001

”Syke eller skadde dyr skal behandles straks og om nødvendig holdes atskilt fra de andre dyrene. Dersom det kan føre til unødig lidelse for dyret å leve videre, skal det avlives. Det skal føres journal hvor sykdom, skader og dødsfall noteres. Ved kjent eller sannsynlig dødsårsak skal denne angis.”

Årsaken til at man i hos høns og kalkun også må journalføre sykdom, skader og dødsfall er antakelig at man i så store besetninger ikke klarer å ha oversikt over slikt på annen måte. I tillegg kan det ha smittevernmessige årsaker. Det er uansett rimelig å anta at oppfølgingen av hvert enkelt dyr i så store besetninger nødvendigvis må bli dårligere enn hvor man har mindre antall dyr. Om kravet til tilsyn etter dyrevernloven kan ivaretas på tilfredsstillende måte under slike forhold kan nok diskuteres.

I dyrevernloven § 6 er det en lignende bestemmelse. Den gir også en handleplikt for enhver som kommer over et sykt, skadd eller hjelpeløst dyr. Om nødvendig må man også her ta livet av dyret. Denne bestemmelsen retter seg imidlertid mer mot allmennheten i motsetning til § 5a nr. 4 som stiller krav til de som har en direkte tilknytning til ett eller flere dyr. I tillegg nevner § 6 storvilt. Disse vil normalt ikke omfattes av dyrevernloven § 5a da de kun unntaksvis holdes i fangenskap. Det lovgiver har ment er typisk skadet storvilt som i vill tilstand for eksempel har blitt påkjørt.

I en dom av 2007 fra Borgarting⁵⁵ gis eksempel på hva retten mener er brudd på dyrevernloven § 5a nr. 4. Her ble det anket over lovanvendelsen med hensyn til tolkningen av denne bestemmelsen. I tingretten var siktede dømt for grov overtredelse av dyrevernloven § 2 jamfør § 5a nr 2 og 4. I saken hadde en kvinne blant annet ikke sørget for nødvendig veterinærbehandling av flere storpudler. Flere av hundene hadde behandlingsbehov på grunn av øye – og/eller ørebetennelse. I dommen fant man det klart at slike betennelser måtte være å anse som sykdom i lovens forstand. Det ble også poengtert at slike tilstander var vonde og plagsomme for dyrene.

---

⁵⁵ Borgarting lagmannsrett 11/10 – 2007

Ellers er det mengder av rettspraksis med det jeg over har kalt ”dyretragedie”. Her har dyrene ofte blitt overlatt til seg selv med den følge at de etter en tid utvikler tilstander som burde vært behandlet av veterinær . I mange tilfelle burde også dyrene blitt avlivet. Et typisk tilfelle er en sak fra Gulating lagmannsrett hvor en yngre gårdbruker etter å ha funnet døde og døende sauer i fjøset unnlot å se til dyrene i ca en måned.⁵⁶ I løpet av denne tiden døde mellom 140 – 150 dyr. Kun tre ble funnet i live, men måtte avlives. I denne dommen ble bonden frikjent da det var tvil om hans tilregnelighet i gjerningsøyeblikket.

Et lignende tilfelle er å finne i dom fra Gulating lagmannsrett⁵⁷. I denne saken ble en ung mann under agronomutdannelse dømt for blant annet overtredelse av dvl § 5a nr. 4 i forbindelse med griseproduksjon. Som følge av svært mangelfull fôring fikk grisene, hvorav noen var drektige, blant annet liggesår. Disse ble ikke behandlet og forårsaket stor lidelse for dyrene. I tillegg døde flere voksne griser som følge av sult og noen grisunger sannsynligvis på grunn av at det ikke var tilrettelagt for grisefødsel med varmelamper, strø osv. Ingen av disse fikk veterinærbehandling i tide. Han fikk 45 dager i fengsel samt fradømmelse av retten til å holde dyr i tre år.

Som stadfestet over, gjelder dvl § 5a også dyr på beite. Tilsynet av dyrene på utmarksbeite kan ikke være like intensivt som hos dyr i hus eller på innmark. Det fremgår også, som nevnt, også av forarbeider og forskrift at kravene til tilsyn ikke er like strenge i slike tilfelle. Dette må også påvirke i hvilken grad man får fulgt opp syke og skadde dyr i en beitesituasjon. I reinsdriften for eksempel er dyrene spredt over store beiteområder. Da vil det være vanskelig å komme syke og skadde dyr til umiddelbar unnsetning.

Ved avliving vil skal denne foretas i henhold til bestemmelsene i dvl § 10 jf § 9. I dvl § 5a nr. 3 må det også innfortolkes en plikt til at døde dyr, av hensyn til de andre dyrene skal fjernes. Dette fremgår i mye rettspraksis (særlig i de såkalte ”dyretragediene”) som for

---

⁵⁶ Gulating lagmannsrett 11/9 – 2006

⁵⁷ Gulating lagmannsrett 24/8 - 2004

eksempel et tilfelle fra høyesterett inntatt i Rettstidende 1983 side 1373. I disse dommene har døde dyr blitt funnet liggende blant levende dyr og dette er blitt ansett som brudd på bestemmelsen.

Da har vi sett at dvl § 5a nr. 4 stiller krav til handling ved sykdom eller skade. Det er etter regelverket ingen stor variasjon etter dyreart. Man har i utgangspunktet den samme plikten til å avhjelpe, men i praksis vil nok verdien av dyret avgjøre hvor grensen går for avliving. Grensen unødig -/nødvendig lidelse vil uansett være skjønnsmessig og bero på faktorer som kostnad, dyreart osv. Videre skal vi se på den siste av punktene i dvl § 5a som tar for seg innsanking av dyr på utmarksbeite.

3.4.5 Når må beitende dyr hentes hjem?

Dyrevernloven § 5a nr. 5 omhandler plikten til å hente dyr hjem fra beite om høsten. Bestemmelsen lyder som følger;

”5. dyr på beite vert henta heim før frost og snøfall er ventande om hausten.”

Det følger av bestemmelsens femte ledd at dyr på beite skal hentes hjem ”...før frost og snøfall er ventande om hausten.”. Med ”...før...ventande...” er det nærliggende å tro at lovgiver anser det som tilstrekkelig at dyrene hentes på et tidspunkt som det normalt ikke er kommet frost eller snø. Imidlertid vil man da også kunne tenke seg at tilfelle med veldig tidlig snøfall vil falle utenfor kravet. At dyrene skal ”...hentes hjem...” tyder på at de skal om ikke inn så i hvert fall på innmark hvor bonden har kontroll på at dyrenes behov er dekket gjennom vinteren.

I forskrift om velferd for småfe⁵⁸ står det at ”Dyreeier har ansvar for at småfe på utmarksbeite hentes hjem i god tid før det ventes frost eller snøfall om høsten.”. Ordlyden kan nesten høres ut som en skjerpelse av kravet i dyrevernloven § 5a nr. 5. Det står at de skal hentes i ”god tid” noe som ikke kan leses ut av lovens ordlyd.

Bakgrunnen for regelen er at beitende dyr, som sau, geit og ikke melkende kyr, stadig blir værende i utmark for langt utpå høsten. Dyrene er ikke skapt for dette og risikerer å dø av sult og kulde. Kravet er imidlertid begrenset til at dyrene må ”vert henta heim”. Det skyldes at det for mange dyrs tilfelle er helt greit å gå ute selv etter snøfall forutsatt at de lett kan tas inn dersom det trengs. De kan altså godt være ute, men det forutsetter at de er på innmark nær fjøs eller annet passende husvære.⁵⁹ Bestemmelsen har for øvrig ingen relevans for tamrein da disse går på beite hele året. Det er derfor ingen plikt til å hjemsanking før vinteren.

Av forarbeidene går det tydelig frem at kravet til når dyrene må hentes hjem gir rom for et visst skjønn;

”Formuleringen gir adgang til et visst skjønn, og vil ikke ramme eksepsjonelt tidlige snøfall... Det veterinærmedisinske rettsråd har ved flere anledninger uttalt at ”det må stilles strenge krav til hjemhenting av dyr om høsten.”⁶⁰

Dette er berørt i en dom fra Nord – Østerdal tingrett⁶¹. Der var det et tilfelle hvor noen sauer ble hentet i desember og de siste så sent som i januar måned. I denne saken ble det uttalt at ”...utegående sau etter at frost og snø har kommet ikke automatisk innebærer at straffbart forhold foreligger.”. Dette fordi det kan være vanskelig å gjenfinne sauene i utmarka. I dette tilfelle hadde man funnet sauene tett ved gården (200 – 500 meter) slik at

---

⁵⁸ Forskrift om velferd for småfe av 18.02.2005

⁵⁹ Frøslie 1997, s. 59

⁶⁰ Op. cit

⁶¹ Nord Østerdal tingrett 28/6 – 2005

man betvilte at eieren hadde gjort større anstrengelser for å finne dem. I tillegg hadde dyrevernsmndda også sesong før måttet gi ham pålegg om å hente inn sauene. Skriftlig påminnelse om henting av sau var også sendt sesongen sakens forhold skjedde. På tross av dette og at fire av sauene var døde, kom tvilen tiltalte til gode og ble frifunnet for forholdet. Hvorvidt man skal straffes vil altså bero på i hvilken grad man har gjort ettersøk.

Kort oppsummert kan man altså slå fast at dyrene som hovedregel skal bringes i hus eller til innmark innen gjennomsnittlig tidspunktet for første snøfall. Har man ikke fått dyrene hjem innen den tid kan man tenkes å gå skyldfri dersom man har gjort søkt etter dem.

4 Skyldkrav

Det følger av dvl § 31 første punktum at skyldkravet i dyrevernloven er uaktsomhet eller forsett;

”Bryt nokon med vilje eller i aktløyse føresegn gjeven i eller med heimel i denne lova, vert han straffa med bot eller fengsel i opptil 1 år.”

Ved overlevering av et dyr i aktsom god tro på at det vil bli rett behandlet vil man ikke pådra seg ansvar. Har man derimot en mistanke om at dyret ikke vil bli godt behandlet, eller burde hatt slik mistanke, kan man etter § 31 kunne bli ansvarlig for mulige lovbrudd. Et typisk eksempel på en slik sak kan være hvor man overlater dyret sitt til en kennel man vet har mange fått mange klager, men overlater allikevel hunden til ham uten å undersøke forholdene nærmere.

Dyrevernloven straffer ikke medvirkning. Det er slått fast i en enstemmig høyesterettsdom fra 2007⁶². Før lovendring i 2001 hadde dvl § 31 et annet ledd som lød ” Straffebudet gjeld òg freistnad og medverking”. I Odelstingsproposisjonen står det om bakgrunnen til denne endringen at;

”Bestemmelsen om at alle brudd på dyrevernavloven skal regnes som forseelser oppheves. I henhold til den generelle bestemmelsen i straffeloven § 2 vil brudd på loven være en forbrytelse. Straff for forsøk og medvirkning vil følge direkte av straffelovens bestemmelser og setningen kan utgå her.”⁶³

Denne forståelsen av medvirkningsansvar i dyrevernavloven var høyesterett ikke enig i;

”Departementets forutsetning om at straffbarhet for medvirkning følger direkte av straffelovens bestemmelser, beror åpenbart på en misforståelse. Det er imidlertid ikke grunnlag for å tolke bestemmelsen utvidende på dette punkt. Det er derfor klart at domfellelsen av B bygger på en uriktig lovforståelse, for så vidt han er dømt for medvirkning.”

5 Tilsynsmyndighet

Dyrevernloven kapittel syv gir regler om tilsynsmyndighet, tilsyn og tiltak. Den gir kompetanse til tilsynsorganene - Mattilsynet, dyrevernavnemnd og politi. Disse kan gi pålegg om tiltak for å sikre at dyrevernavloven blir gjennomført. Dersom disse pålegg ikke blir fulgt kan tilsynsmyndigheten med hjemmel i dvl § 25 første ledd igangsette nødvendige tvangstiltak.

---

⁶² Rettstidende 2007 s. 496

⁶³ Ot prp nr. 68 (1999 – 2000) s. 15

Mattilsynet ligger under Landbruks- og matdepartementet. Sammen med dyrevernsnemndene er de første kontrollinstans. Er det mistanke om brudd på dyrevernloven kan de gripe inn jf dvl § 3. De kan føre tilsyn og fatte enkeltvedtak i medhold av dyrevernloven. Dette følger av dvl § 23 som gir Mattilsynet delegert myndighet. Dette gjelder i tillegg myndigheten departementet har etter dvl § 24 første ledd til å oppnevne og tildele kompetanse til dyrevernsnemndene. Det følger av dvl § 23 at Mattilsynet er tilsynsmyndighet. Etter dvl § 25 kan de gjennomføre pålegg for eiers regning. Dersom det er nødvendig kan de be om assistanse fra politiet. Politiet vil da være forpliktet til å hjelpe jf ”Politiet skal...”. Mattilsynet har også hjemmel til å avlive dyr jf dvl § 26. Det forutsetter imidlertid at dyret, ved å leve videre, vil utsettes for unødige lidelse. Dette vil gjelde uavhengig av eiers samtykke. I dvl § 27 gis Mattilsynet adgang til å ilette tvangsmulkt der hvor tiltak ikke blir gjennomført til fastsatt frist.

Dyrevernnemnda er består av tre lepersoner. Nemnda er utpekt av Mattilsynet i henhold til § 1 i forskriften for dyrevernnemnder⁶⁴ som er gitt i medhold av dvl § 24. Vedtak fattet av nemnda er omfattet av forvaltnings- og offentlighetsloven. Nemndas kompetanse er regulert av forskriften jf dvl § 24 annet ledd. Nemnda skal føre tilsyn med dyreholdet jf forskriftens § 2 jf § 1. De har i tillegg plikt til å holde seg orientert om dyreholdet i distriktet samt gjennomføre uanmeldte inspeksjoner. Dette følger av forskriftens § 2. Av samme bestemmelse følger også en handleplikt der det er grunn til å tro at dyr står i fare for å ”lida i utrensmål”. Da kan nemnda enten veilede eller gi pålegg om nødvendige tiltak for å rette opp i forholdet. Blir pålegg ikke etterkommet kan nemnda foreta ytterligere skritt som anmeldelse. Skal derimot tvang benyttes for å få igjennom pålegg, må politi eller Mattilsynet yte bistand. Dette har ikke nemnda selv kompetanse til.

Politi er som tvangsmyndighet i utgangspunktet en institusjon som kan yte hjelp til de andre kontrollorganene til tvangshåndhevelse. De er ellers en selvstendig myndighet som er særkilt nevnt i dyrevernloven som i §§ 3 og 6 annet ledd. Politiet kan ta dyr i midlertidig

---

⁶⁴ Føresegn om dyrevernnemnder 13.02.2004

forvaring jf dvl § 26, eller dersom nødvendig sørge for at dyret får annet ”høveleg tilsyn og stell”. Dersom politiet har fattet slikt vedtak må dette innen tre dager stadfestes av Mattilsynet, i egenskap av tilsynsmyndighet. Hvis ikke bortfaller vedtaket. Hva som skal skje videre i saken skal også avgjøres av Mattilsynet.

De tre tilsynsorganene har i egenskap av tilsynsmyndighet har i dyrevernsloven § 3 hjemmel til å inspisere dyr som faller innunder loven til enhver tid. Retten kan kun utføres av de personer loven nevner, men omfatter alle steder og rom der dyr kan oppholde seg etter denne loven. Det kan imidlertid oppnevnes fagkyndige personer av mattilsynet, dyrevernnemnd eller politi til å opptre på deres vegne. Denne strenge fortolkningen er en følge av den hjemmel for vidtgående myndighetsutøvelse bestemmelsen gir.⁶⁵ Den må derfor tolkes snevert.

6 Avslutning

Dyrevernsloven § 5 a setter altså visse grenser for behandling av dyr. Grensene er imidlertid ikke klare og entydige. Loven gir rom for skjønnsmessige avveininger. Dette gir en viss grad av frihet til de som skal forvalte loven. Hva som er ”forsvarlig tilsyn og stell” vil være relativt. Som vist vil tidsånden, dyreart og nødvendighetsbetraktninger komme inn som vurderingsfaktorer. En større klargjøring av hvilke forhold som skal vektlegges i en slik interesseavveining og vekten av dyrs interesser, ville være et skritt i riktig retning. Da ville man forhindre en uthuling av regler som dvl § 5 a. I Landbruksdepartementets etikkutvalgs⁶⁶ årsmelding for 1993 - 1994 har lanserte man uttrykket ”urimelig lidelse”.

---

⁶⁵ Frøslie 1997 s. 38

⁶⁶ Forgjengeren til Rådet for dyreetikk, et uavhengig, rådgivende organ oppnevnt av Landbruksdepartementet. Uttalelsen kom fra daværende leder Svein Aage Christoffersen.

Det var ment som en absolutt grense for lidelse, ut fra en etisk vurdering, uansett tiltakets eller handlingens nytteverdi;

”...Det skal også legges selvstendig vekt på dyrets ve og vel, slik at det ikke blir utsatt for en urimelig grad av lidelse, eller behandlet på en helt urimelig måte. Dette betyr at selv i sammenhenger der dyr brukes til formål som må tillegges betydelig vekt, kan vi komme i den situasjon at hensynet til dyrets ve og vel gjør denne bruken uforsvarlig.”

Med hensyn til den aktuelle bestemmelsen i oppgaven kan det på bakgrunn av drøftelsen ovenfor, etter min mening, slå fast at grensen for inngripen etter dvl § 5a er relativt tøyelig. Bøndene har i flere av sakene fått gjentatte advarsler og pålegg på grunn av mangel på tilstrekkelig tilsyn og stell før man har grepet inn med fratagelse av dyr og lignende.

I tillegg synes det som om tilsynet med dyrevelferden kunne vært bedre. Den relativt store forekomsten av ”dyretragediene” gir grunn til bekymring. Vanskjøtselen har gjerne pågått i svært lang tid før de blir oppdaget. I det nye høringsutkastet til ny dyrevelferdslov har man ønsket å gjøre varslingsplikten mht dyremishandling generell. Det følger av forslagets § 5 1. ledd at ”Enhver som har grunn til å tro at dyr blir utsatt for mishandling eller alvorlig svikt...skal snarest mulig varsle Mattilsynet eller politiet.”. Dette vil i så fall representere en stor utvidelse av meldeplikten. Man ønsker i tillegg å gjøre det straffbart ikke å melde fra jf § 36 i forslaget. Dette vil styrke meldeplikten ytterligere i forhold til dagens lovgivning.

7 Litteraturliste

- Brambell, F.W. Rogers(Chairman): Report of the technical comittee to enquire into the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. London: Her Majesty's stationary office. 1965
- Frøslie, Arne (1997) *Dyrevernloven: lov av 20. desember 1977 nr. 73 om dyrevern - med kommentarer*, Tano Aschehoug, Oslo, 1997
- Frøslie, Arne (2000): "At dyr ikke skal lide i utrensmål: om dyrevernlovens hovedparagraf.", I: *Dyreetik*, Føllesdal, Andreas (red) Fagbokforlaget, Bergen, 2000
- Mejdell, Cecilie M (2000): "Dyreetik i praksis. Noen problemstillinger belyst gjennom uttalelser fra Rådet for dyreetik" I: *Dyreetik*, Føllesdal, Andreas (red) Fagbokforlaget, Bergen, 2000
- Singer, Peter (2002): *Dyrenes frigjøring*. 2.utg. Fagernes: Spartacus Forlag, 2002

Lover

- Lov om dyrevern av 7.juni nr.13. 1935
- Lov om dyrevern (dyrevernloven), 20. des. nr. 73. 1974
- Lov om legemidler m.v., 4. des. nr. 132. 1992
- Lov om matproduksjon og mattrygghet, 19. des. nr. 124. 2003

Forskrifter

- Forskrift om transport av levende dyr, 08.02.1999
- Forskrift om hold av høns og kalkun 12.12.2001
- Forskrift om hold av svin 18.02.2003
- Føresegn om dyrevernnemnder 13.02.2004
- Forskrift om hold av storfe, 22.04.2004
- Forskrift om velferd for småfe, 18.02.2005
- Forskrift om velferd for hest, 02.06.2005

- Forskrift om velferd for produksjonsdyr, 03.07.2006

Internasjonalt regelverk

- Vedlegg I, kap. 9 til EØS – avtalen; Veterinære og plantesanitære forhold (veterinæravtalen) med tilhørende rettsakter.
- Protocol on Animal Welfare, tillegg til the Treaty of Amsterdam 02.10.1997
- Europeisk konvensjon om beskyttelse av dyr under internasjonal transport 13.12.1968. Ratifisert av Norge i 1969
- Europeisk konvensjon om beskyttelse av dyr som holdes for landbruksformål (produksjonsdyr) 10.03.1976. Ratifisert av Norge i 1980
- Europeisk konvensjon om beskyttelse av slaktedyr 10.05.1979. Ratifisert av Norge i 1982
- Europeisk konvensjon om beskyttelse av virveldyr som brukes til eksperimenter og andre vitenskapelige formål (Forsøksdyrkonvensjonen) 13.05.1985. Ratifisert av Norge i 1986
- Europeisk konvensjon om beskyttelse av kjæledyr 13.11.1987. Ratifisert av Norge i 1988

Forarbeider

- Ot. Prp. nr. 27 (1973 – 74) (Lov om dyrevern) med vedlegg; Innstilling fra komiteen til revisjon av dyrevernlovgivningen..
- Inst. O. Nr. 3 (1974 – 1975) Innstilling fra landbrukskomiteen om lov om dyrevern
- Ot. Prp. nr. 68(1999 – 2000)(Om lov om endringer i lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern)
- Inst. O. Nr. 36 (2000 – 2001) (Om lov om endringer i lov 20. desember 1974 nr. 73 om dyrevern)

Rettspraksis

- Nord – Østerdal tingrett 28.06.2005
- Gulating Lagmannsrett 24.08.2004
- Eidsivating Lagmannsrett 14.11.2004
- Frostating Lagmannsrett 11.10.2005
- Frostating Lagmannsrett 19.02.2006
- Gulating Lagmannsrett 11.09.2006
- Gulating Lagmannsrett 19.12.2006
- Borgarting Lagmannsrett 11.10.2007
- Agder Lagmannsrett 30.11.2007
- Rettstidende 1964 s. 814
- Rettstidende 1973 s. 1268
- Rettstidende 1983 s. 1373
- Rettstidende 2007 s. 496

Andre kilder

- Uttalelser fra det Veterinærmedisinske råd
- Uttalelser fra Landbruksdepartementets etikkutvalgs, årsmelding for 1993 – 1994
- Steen, Govasmark og Bernhoft (2005). ”*Selen i Grovfôr og selen og vitamin E nivåer i dyr på norske økologiske gårder*”.
<http://www.umb.no/iha/husdyrforsoksmotet2005/106.pdf>
- <http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/VALSPE10/>